

BAHTİYAR VAHAPZADE’NİN ŞİİRLERİNDE İNSAN***Dr. Nesrin FEYZİOĞLU*****ÖZET**

20. yüzyıl Azerbaycan Türk Edebiyatı’nın yaşayan en önemli temsilcilerinden biri olan Bahtiyar Vahapzâde’nin şiirlerinin önemli bir kısmının konusunu insan teşkil eder. Bu insan, öncelikle şairin yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal şartlarının biçimlendirdiği insandır. Vahapzade, şiirlerinde hem bu insanı hicveder hem de bu insan tipinin yerine şiirleri aracılığı ile tadil ettiği insanı yerleştirir. O’nun şiirlerinde bu iki insan bir aradadır.

Anahtar Kelimeler: 20. Yüzyıl Azerbaycan Türk Edebiyatı, Bahtiyar Vahapzâde, insan

ABSTRACT

The 20th century constitutes the subject of the very important portion of Bahtiyar Vahapzade’s poetry. This man in the one, the social and political conditions in which he lived formed him. In this poetry, Vahapzade both satirizes this man and also puts the man that he modifies through his poems instead of him. In this poetry, these two persons are together.

Key Words: 20th Century Azerbaijan Turkish Literature, Bahtiyar Vahapzade, man

İnsan tabiat karşısında bir varlık, bir duruş sergilemek ve bunu ispat etmek kaygısı ile sanatı yaratırken aynı zamanda onun vazgeçilmez malzemesi de olmuştur.

Heidegger’in, “varlığın sözle kurulmasıdır” şeklinde tanımladığı şiirin, hammaddesi de insandır. Şair ya da sanatkâr insanı hayatın içinden alıp, şiir katına taşırken onu kendi kültürünün belirlediği ideal insana yaklaştırır. Şüphesiz bunda kendi tasarrufu, imgelemi de önemlidir.

Farklı şairlerce çeşitli biçimlerde şiirin semalarında dolaştırılan insan, Bahtiyar Vahapzade’nin şiirlerinin de önemli bir bölümünün konusunu oluşturur.

* Bu makale, 24 Kasım 2005 tarihinde Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen Bahtiyar Vahapzade konulu panelde bildiri olarak sunulmuştur.

* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

Vahapzade'nin şiir dünyasında yaşayan insan pek rahat değildir. O, çift yönlü bir gerilimin kıskacıdır. Bu insan, şairin kendi dünyası ile içinden çıktığı dış dünya –ki bu parçalanmış, kuşatılmış Azerbaycan'dır.-arasında sıkışmış bir insandır. Şiirlerindeki insan öncelikle kendisidir ve kendisini ifade ederken hareket noktası babasıdır.

“Menim atam
 Öz gelbinde defn etmişdi
 öz özünü
 İçeriden alışardı
 Öz ahıyla derdiyle
 Dağıdardı tütsüsünü
 Ne derdini bildirirdi bir kimseye
 ne gemini
 Saçlarında ağardardı sitemini
 Her acıya gatlaşardı
 O, aşardı
 Aşılmayan sırtı, dağı
 Onun için dehşetli bir ezabdı

Ezabından danışmağı...”¹ şiiri ile anlattığı ve kişilik özelliklerinden çok etkilendiğini belirttiği babasını bir başka şiiri ile de şu şekilde ifade eder:

“Bulut kimi hey boşalıp
 doldu kişi
 Deyme düşer oldu kişi
 Görürdük ki gâh açılır
 gâh tutulur
 O hamıdan sevgi umur
 gaygı umur
 Men de onun özü kimi
 Hesis idim öz sevgimi bildirmeye
 Utanırdım sıhılırdım
 Üreğimi bildirmeyi
 Öz özüme ar bilirdim”²

Şair benzediğini, hatta onun gibi davrandığını söylediği babası için: “...Atam sözünü bir başa demez, mene anam vasıtasile çattırdı. E'tiraz edebilmesem de O'nun muhakemelerine içimden gülür, düşünürdüm: Bu kişi adını da

¹ B. Vahapzâde, Nağıl-Heyat, Yazıcı, Bakü 1991, s. 97

²B. Vahapzade, Nağıl –Heyat, s. 98-100

yazabilirim. Menimse dünya kadar savadım olmasına bahmayarag bu mene yol gösterir...” şeklinde düşünürken yaptığı yanlışlığın farkına varır.”Elbette bu düşünce benim nâdanlığım idi. Çünkü 5-10 kitap ohumagla özümü ondan ahıllı bilirdim. Unurdum ki men kitaplardan ohuduğumu bilirsem, O ise heyatdan ohuduğunu bilir.”³ Bu özelliklere sahip olan babası, komşu çocuğu Enver’in intiharı, ikinci annesinin kızı Firengiz’in bıçaklanması, çocukluğunda elini yakması, hatta çok korktuğu gök gürültüsü...⁴ onun şiirlerine ve şiirlerinde yer verdiği insana yön veren unsurlardır. Diğer taraftan yaşadığı ve ilk şiirlerini vermeye başladığı dönem, Azerbaycan’ın tarihî, sosyal ve siyasal açıdan bir kaos dönemidir. İçindeki düşünceler ve dışındaki sistemin çatışması şair ve insanı için bir ikilik getirecektir. Bu konudaki imge ve sezilerini “İkilik” isimli şiirinde şöyle ifade eder:

“Gözünle gördüğün men ayrı mendir
Esl men gözüne görünmeyendir
Özüm de bezmişem öz ses kûyumden
Düzünü ahtarsam göründüğümden ucayam
Bir fikrin dönmez kuluyam
Menim gâh sağımda gâh solumda
Bir göze görünmez men var men oyam”⁵

Şiirde özellikle:

“Özüm de bezmişem öz ses kûyumdan, düzünü ahtarsam göründüğümden ucayam” sözleri, içinde bulunduğu şartlar gereği söz konusu olan bir ikilik ve şairin bundan duyduğu kaygıya işaret etmektedir. Şair, bu durumu bir başka şiirinde,

“Eğer boylanmırsa sözüm özümden
Başga men eyleşip benim yerimde
Bir nâdan sözüne susuramsa men

Demek gizlenmişem men öz sebrimde”⁶ şeklinde ifade ederek, davası uğruna asıl beninin saklamak zorunda olduğu, görünmeyen beni olduğunu bildirmek ister. Şenbe Gecesine Giden Yol’da yer verdiği:

³B. Vahapzâde, Şenbe Gecesine Giden Yol, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1991, s. 242/Nagıl- Heyat, s. 97-98

⁴ Hüsniye Zal Mayadağlı, Bahtiyar Vahapzade Hayatı ve Eserleri, Türkiye Diyanet Vakfı yay. Ankara 1998, s. 12, 15 /Şenbe Gecesine Giden Yol, s. 233-237, 250/ Payız Düşünceleri, Yazıcı, Bakü 1981, s. 162

⁵ B. Vahapzâde, Özümle Söhbət, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1985, s. 57

“İnsan gökte ay gibidir

Görünmeyen tarafı var” şeklindeki söyleyişinde de ikiliğin başka bir yansıması olan ve insanın görünmeyen tarafı olarak kabul ettiği kusurlarına işaret eder. Bu şiirinden önce Yûnus Emre'den aldığı ve büyük fikir olarak kabul ettiği “Bir ben vardır bende benden içerü” mısraının benzerini söylemeye çalışır fakat Yûnus'u pek anlayamadığı açıktır. Çünkü Yûnus'un kastettiği fenâfillah mertebesidir. Vahapzade, insandaki ikiliği farklı boyutlarda başka şiirlerinde ve İkinci Ses isimli piyesinde de işler.⁷ “ Yaşar Garayev ve Şamil Salmanov, İnsan psikolojisine mahsus çeşitlilik ve zıtlıklara, ahlâk ve idrak problemini birlikte ve karşılıklı alakada izlemeye bu vasıta ile ikinci âlemi dahilî âlemi tahlil etmeye kuvvetli meyl, şâirin bütünlükle yaratıcılığı için seciyyevîdir.” şeklindeki tespitleriyle Vahapzâde'nin İkinci Ses isimli piyesinden yola çıkarak şairin şiirde de felsefî karakterler kullandığını söylerler.⁸

Vahapzâde'nin şiirlerindeki insan için tehlikeli şeylerden biri korkudur. Vahapzade'yi korkutan korkunun bizzat kendisidir. Şâire göre korku insanı özü olmaktan uzaklaştırır, vicdanları susturur, adâleti ve hakikati engeller, zulmü destekler, zulm eden güçlünün başını sıvazlar, fikri öldürür, ruhu ve dili bağlar.⁹ Vahapzâde, korkuyu iblise benzetir. Vahapzade'nin yaşayarak anlattığı korku, onun ifadesiyle “milletin kalbine kasten basılmıştır”¹⁰ ve toplumsal bir korkudur. Şair bu korkuyu bir şiirinde şu şekilde dile getirir:

“Men gorhuran, sen gorhursan
O da gorhur bu da gorhur.
Biz gorhuruz
Teze fikir beynimizde gelen kimi
Tez gorhurug.
Başkasından gorhduğumuz bes deyilmiş
Özümüzden biz gorhurug!
Gorhu gorhu!
Bir gurd olub yeyir bizi içimizden,
Ne gözleyir veten bizden?
İrade yoh

⁶ B. Vahapzâde, age. s. 57

⁷ B. Vahapzâde, Piyesler, Bakü 1980/B. Vahapzâde, İkinci Ses, (Aktaran, Yavuz Bülent Bakiler), Kültür Bak. Yay. Ankara 1991

⁸ Yaşar Garayev, Ş. Salmanov, Poeziyanın Kamilligi, Yazıcı, Bakü 1985, s. 117

⁹ B. Vahapzâde, Ahı Dünya Fırlanır, Yazıcı, Bakü, 1987, s. 93

¹⁰ B. Vahapzâde, Payız Düşünceleri, s. 34

kişilik yoh.
Biz gorhurug,
Biz susurug.”¹¹

Rus korkusu ve ondan kaynaklanan, karşıdakine karşı duyulan korkuyu, “İki Gorhu Poeması’nda da işler.¹² Söz konusu korku, beraberinde yabancılaşmayı getirmiş, korkunun hüküm sürdüğü bu coğrafyada insanın hareket alanı oldukça daralmıştır. Bu şartlarda sanatkârın da doğru düşünüp söylemesi güç hatta imkânsızdır.

“Fikir ölür
Can sustalır
Ruh boğulur
Gorhu bizim dilimizde kilit olur
Beynimizde gıfil olur
Derd budur ki bu derdi de
Biz ganırığ, biz bilirik
Gorha gorha
Özümüz de özümüzçün

Biz gorhuya çevrilirik”¹³ şiirinde tasvir ettiği korku, fikri öldüren, canları susturan, ruhu boğan bir korkudur. “Eğilmeyen başları eğen gizli kuvvet”, “düzlüğü eğriliğe, hakikati yalana, cüreti yaltaklığa, güzeli kötüye değiştiren ve böylece insandan insanlığı iğrendiren”¹⁴ bu korku, Lenin’den alıntılar yaparak yazmasına sebep oluşturmuştur.¹⁵

Vahapzade dönemin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkan bu insan tipini çeşitli sıfatlarla tanımlayarak, şiirleri aracılığı ile onlara dokunur. Bunlar: Cıva gibi soğuk görünce inen, sıcak görünce yükselenler, namusunu, gayretini bir tek ılık bakış kazanmak için satanlar, sonra bu alışverişin gölgesinde rahat rahat yatanlar, düz matlabı eğrisi ile yorumlayanlar, öz adını inkâr edip ünvana kara yazanlar, görünüşüyle gülüş, eliyle zehir eken, şeker sözlü bin bir yüzlü habisler, kara niyetiyle sözlerinin ak rengine bezek vuranlar, süsleyenler, iblisler, eğilerek yükselen alçaklar, yaltaklar, rüşveti benine akide edinenler, öz ana dilini özge dil sayanlar, özüne üvey özgeye yamak olanlardır. Şair vatanın bunları asla bağışlamayacağını söyler.

¹¹ B. Vahapzâde, Nağıl- Heyat, s. 12

¹² B. Vahapzâde, age. s. 167

¹³ B. Vahapzâde, Nağıl- Heyat, s. 12

¹⁴ B. Vahapzade, Ahı Dünya Fırlanır, s. 93

¹⁵ B. Vahapzâde, Nağıl- Heyat, s. 183-184

Vahapzade'nin şiirlerindeki dönem insanının bir problemi de kimlik sorunudur. Kimliğini yitirip, özge harareti ile yaşayan insanın bedeni özünün, özü özgenindir. Konuşurken çıkardığı ses özünün, manası, maksadı, sözü özgenindir. Vahapzade “vatanda yaşadığı halde onun manevî özelliklerine kayıtsız kalan, adını taşıdığı halde halkın dilini tarihini, medeniyetini bilmeyen ve bu uğurda ölmeye hazır olmayan bu insan için: “Vetenden kenarda yaşayanlara

Muhacir demişik...lap doğru, lap düz!
Vetenin içinde yaşayıb, ancag
Özge me'bedinebaş goyanlara
Özünü vetene yad sayanlara,
Ne ad verek biz?”¹⁶

“Me'nevî muhacir vetene değil,
Güvener hemişe ancag özüne
Veten çöreyini teper gözüne
Özge havasıyla yaşayar müdam”¹⁷ şiirlerinde söylediği gibi “manevî muhacir” tabirini kullanır. Bir başka şiirinde:

“Bilmirsense dili sen vetenin özüne
istemedem ağ oldun.
Sen özüne bir ögey, özgeye yamag oldun.
Bu halinla
Sünbeye
ne tohmag
ne de gardaş
tüfenge çahmag.
Sen çılmag istesen de özgenin efsunundan
Ne ondansan, ne bundan!”¹⁸ öz kökünden kopmayı işler.

Vahapzâde'nin “İki Muhacir”¹⁹ isimli şiiri bu konuyu işler. O, öze yabancılaşmayı, “özün faciası” olarak karşılar. Özüne yabancılaşan, “öz ömrünün hırsızdır. Özüne yabancılaşan insan, aşağılık kompleksi ile fikir çeşmesini kurutur. Bu insan, Vahapzâde'nin çağının insanı, kendi vatandaşıdır. Bu insan tipi için aşağıdaki şiirinde de görüleceği gibi C. Aytmatov'dan aldığı “mankurt” terimini kullanır.

¹⁶ B. Vahapzâde, Ahı Dünya Fırlanır, s. 37

¹⁷ B. Vahapzâde, age. s. 38

¹⁸ B. Vahapzâde, Payız Düşünceleri, Yazıcı, Bakü 1981 s. 97-98

¹⁹ B. Vahapzâde, Şenbe Gecesine Giden Yol, s. 232-233

“Sabahki havanı dünenden biler,
Yazda horuzlanıb, gışda ekilen,
Kiçikler önünde böyük görünen
Böyükler önünde serçeye dönen
Ucalar yanında boyunu danan
Eslini, kökünü, soyunu danan
Teze növ insana öz gezebenden
“Mangurt” legebini verene ehzen”²⁰

Şairin en büyük korkusu, bu insan tipinin çoğalmasdır. Bunlar: ölen avratlarının altın dişlerini çıkarır, anne, baba yada kardeşi hapse düştüğünde inkâr eder, ana babasını evden atar,ahlâksızdır, başkalarının önünde kuyruk sallar, şerefsizdir, vatansızdır, haram yer, haristir...²¹

Cemiyet, duyguları, inanları yaptığı gibi bozar da. Ferdi teşkil eden örgensel ve ruhsal öğeler, cemiyetin kargaşası, insicamsızlığı durumunda değişir. Vahapzâde bu konuyu şu şekilde ifade eder: “Her milletin kendine mehsus millî psikologyası var...Eyni ehlag normasını halglara eyni derecede tetbig etmek olmaz...”²² Millî psikoloji ve ahlâk normlarının Vahapzade'nin şiirlerinde bir çizgide buluşamadıkları görülür. Bunlar sosyal ahlâkla alakalıdır. Sosyal ahlâkı da insanlara cemiyet ve dünya kavrayışı dikte eder.

Ben'in öteki ile karşılıklı her türlü gidiş gelişi, bununla ilgili bütün fikirler, duygular, edimler, uysallıklar (comformism) toplumsal olgulardır. Bunlar cemiyet hayatının ayarlayıcı, düzenleyici kuvvetleridir.²³ Toplumlardaki sosyal kargaşa pek çok fikir, doktrin, duygu ve edim mecmuasını doğurur. Bozulmaya yüz tutmuş bir insan portresi ve bununla ilgili kaygılarını sunan Vahapzade, cemiyet yapısının bozduğu bu insanı, şiirleri ve tiyatro eserleri aracılığı ile eski şeklinin yerini tutabilecek şekilde tadil etmeye çalışır.

Yaşadığı ve eserlerinin büyük bölümünü verdiği dönem, milliyet ve vatan kavramlarının zaafa uğratıldığı bir dönemdir. Bu sebeple önerdiği insanı şekillendirmek üzere en eksiltilmiş parçadan başlar işe. Vatanperverlik, vatandaşlık. Bu insan öncelikle parçalanmış Azerbaycan'ın millî tekevvününün hazırlayıcısı olacaktır. İnsanın hâkim hasleti vatanperverliğidir. O, insanın en yakını ile dahi açıkça konuşamadığı, takip edildiği bir ülkede

²⁰ B. Vahapzâde, Ahı Dünya Fırlanır, s. 133

²¹ Bkz. 21. dipnot

²² Vahapzâde, Şenbe gecesine Giden Yol, s. 241

²³ Fr. Paulhan, Ahlâkın Ahlâksızlığı, (Çev.M. Naci Ecer,) Remzi Kitabevi, İstanbul 1946, s. 47

yaşamaktadır. Pek çok günahsız insan vatanından sürülmüş ve değerleri alçaltılmıştır. Bu sebeple akidesi vatan, Tanrı, Hak olarak tarif ettiği azatlık ve halk sevgisidir. Sanatkâr dahi sanatkârlığından önce vatandaştır. Dahileri dahilik seviyesine yükselten de bu histir. İnsan vatanını sevmekle cemiyet karşısındaki borcunu bulur ve çeşitli yollarla öder. İnsanî duyguların en mukaddesi en yücesi vatan sevgisidir. Şâir en büyük gaye olarak nitelendirdiği vatanla ilgili duygularını bir şiirinde şöyle dile getirir:

“Sonsuz heyecanla danışır bugün
Anri Janna-d-Arkın igidliğinden
O deyir!Dünyada her insan için
En büyük amaldır halg, bir de veten
O deyir! Vetenin şerefi, şanı
Şerefi şanıdır her vetendaşın
Bu büyük amalla yaşamayanı,
Düşmen bil olsa da doğma gardaşın...”²⁴

Teklif ettiği insanın sahip olması gereken bir başka özellik, bir meslek ve âmâl fikrine bilincine sahip olmaktır. İnsan bir gaye uğruna çalışmalı, manen büyümeli, yükselmelidir. Bu noktada insan yaşamak âmâlini ve gayesini bulur. Vahapzade için gayesiz yaşamak ölümden korkuludur. Onun insan için belirlediği gaye, başkalarının saadeti adına vatanın, halkın ve umum insanlığın adına çalışmaktır. Bir meslek icra etmek, sağlıklı toplumun temel dinamiklerindedir. Felsefe bu olguyu meslek ahlâkı, ödev ahlâkı olarak karşılar. Bu ahlâk binlerce özel ahlâktan biridir ve toplumsal sapmalar için bir çıkış, bir kurtuluş noktasıdır. Maksatsız hayatı, bir gemiye benzeten şair bunu bir şiirinde şöyle dile getirir:

“Gaye kimi için hayat yolu
Kimi için tapmacadır
Bu dünyayı derk eden için
Hayattan da yücedir”

“Maksatsız yaşayan insanın boş yere yaşadığını söyleyen şâir, yüreğin bir arzu için çırpınması gerekiğini söyler. Maksatsız hayat yelkensiz gemidir onun için.

“Yaşamak yanmagdır, yanasın gerek
He'yatın me'nası yalnız ondadır

²⁴ B. Vahabzâde, İnsan ve Zaman, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1964, s. 108-181

Şam eğer yanmırsa yaşamır demek
Onun da heyatı yanmagındadır.”²⁵

Gaye ismini taşıyan bir başka şiirinde kendi gayesini anlatır.

Gaye
İrademin ağasıyam
Egidemin kölesiyem
Egidemin yolunda da ölesiyem
Neçin nece yaşamağı o öğredib,
Heyatımı me’na ile nakışladı.
Meni mene tanıttırıb,
Meni büyük bir vetene bağışladı.
Gaye ki var, Kimi üçün-heyat yolu, Kimi üçün-tapmacadır.
Bu dünyanı derkedençün
Heyattan da ucadır.
Başım üste dalgalanan
O bayrağın kölgesinde
Ölüm bele hoşdur mene.
Ömrüm günüm gurban ola
Ölümü de heyat geder
Mene güzel gösterene.”²⁶

Gayenin yanına akideyi ekler. Hayatı manalı kılan insanı insan yapan akidesidir ve bu akidenin kaynağı da vatan, millet, bayrak gibi mukaddeslerdir diyen şâir kendi meslek amaline Azerbaycan’ın mukaddes toprağı adını verir. O, meslek ve amal fikirlerini insanların fitratını, cevherini ölçmek için mihenk taşı ve ölçü olarak kabul eder. Ortaklaşa ruhun en etkili silahlarından biri ödev, meslek ahlâkı ve sorumluluktur. Çünkü bu, bencil bene yüklenen en önemli değerdir.

Vahapzade, şiirlerinde insana kendisi aracılığı ile düşünmesini, ahlâklı olmasını, iç hesaplaşmayı gerçekleştirmesini söyler. Felsefeye yakınlığı, şiirlerinde yer yer felsefî tahliller yapmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle insanı ve zamanı konu alan şiirlerinde felsefî bir derinlik dikkatleri çeker. Filozofu bir terim olarak alırsak-varlık üzerine orijinal ve sistemli görüşleri olan kişi- O, bir filozof değildir daha çok bir ahlâkçı gibi durur. Şiirlerinde teklif ettiği insan, kendi kültürü ile şekillenmiş bir değerler dizgesinin de

²⁵ B. Vahapzâde, Derin Gatlara Işığ, Yazıcı, Bakü 1986, s. 262

²⁶ B. Vahapzâde, Açılan Seherlere Selam, Yazıcı, Bakü 1979, s. 5

taşıyıcısıdır.²⁷ Şâir felsefî derinliği olan şiirlerini, Gelimli Gidimli Dünya Son Ucu Ölümlü Dünya kitabında toplayıp yayınlamıştır.²⁸ Vahapzade, özünü derk ettikten sonra dahilî çekişmeler içinde olgunlaşır. Onun deyimi ile özüne nezaret onda erken yaşlarda başlamıştır. Bunu şiirindeki insana da tavsiye eder. Çünkü iç çekişme insanın kendisini tanımamasını sağlar. Şair insanı kendisine başkalarının gözü ile bakınca daha güzel göreceğini, hata ve kusurlarını fark ederek onlarla mücadele edeceğini, özünü görmekle kendi olacağını söyler.

“Görseydim öz özümü

Onda men men olurum” diyen şair, İtiraf şiiri ile piyeslerinde bu konuyu işler.

Bozulmuş insan için arındırıcı olarak başvurduğu kavramlardan biri de sevgi, aşk, muhabbetir. O, aşkın kendisine aşıktır. Onun için aşkın iki farklı cinsin hissettikleri şeklinde ki tanımı, insanın en büyük hissini sınırlandırmak, basite indirmektedir. Aşk insanın en mukaddes hissidir. İnsan muhabbetle yaşar. Hayatın manasının kavrayabilmek için sevgi şarttır. Sevgi taşıyan insan sürünerek yaşamakla asıl yaşamayı birbirinden ayırır. Gerçek yaşamı sorgular. Bulunan cevap ise: Bir güzellik uğruna mübarezedir. Fuzûlî tesiriyle işlediği bu temi:

“İndi men anlayıram eşg imiş her ne varsa
Beli kimin gelbini eşk ateşi yaharsa
Dünyayı derk eyleyer eşk bir amal imiş
Senin mene verdiğin elm ü geyl ü gal imiş.”²⁹

Şeb-i Hicrân poemasında Leyla'nın ağzından anlatır. Aşk insan varlığının mahiyeti, hilkatin mayası sayar. İnsanın en âli keyfiyeti olan muhabbet, insanın en güzel sıfatlarını açığa çıkarır, insanı temizler, yüceltir. Muhabbetsizlik ölümle eşdeğerdir. Sevginin güzellik aşkından doğduğunu söyleyen şâir, Güzellik aşkının, hayat aşkının dünyayı güzelleştireceğini söyler.³⁰

Sosyal ve bireysel ahlâkın deformasyona uğradığı bir zeminde en etkili, en ciddî arındırıcılardan biri de din ve inanç olgusudur. Malum sosyal ve siyasal şartlar içinde yetişen Vahapzade'nin, yine aynı şartlar içinde bulunan insana ilk şiirlerinde bunu sunmadığı görülür. Şiirlerinde dini bazen vatan yerine kullanır. Vatanı en büyük din olarak kabul eder. Bu anlamda kendisi de

²⁷ Bkz. 23. dipnot

²⁸ B. Vahapzâde, Sadelikte Büyüklük, Yazıcı, Bakü 1978, s.335-336

²⁹ B. Vahapzâde, Şeb-i Hicran, Azerbaycan Uşag ve Gençler Edeb. Neşriyatı, Bakü 1971, s. 101-102

³⁰ B. Vahapzâde, Bir Ürekte Dört Fesil, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1966, s. 131

şiiirlerindeki insan da bir çıkmaz içindedir. Dini bir yerde insanların uyutulduğu bir ninni ve laylaya benzetir. İnsan kutsayarak insanın çabalarının en büyük güç olduğunu söyler. Bu düşüncesini aşağıdaki şiirinde şöyle dile getirir:

Allah deye deye min il, milyon il,
Dikildi insanın gözü göylere.
Evvelce heyalı gezdi semayı,
Hele gitmese de özü göylere.

Yazdı zekâsının tentenesini
İnsan ayağının izi göylere
Deme allahımız zehmetimizmiş,
Ucaltı topragdan bizi göylere.³¹

O, ve insanındaki inanç boşluğu, devrinin zorunlu bir sonucudur. Komünist sistemin tanımladığı, belirlediği din, ona ve insanına bir süre bu belirleme ile yansır. İlk şiirlerinde sıklıkla kullandığı Allah lafzı, genellikle bir ünlem veya bir deyim parçasıdır. Ya da:

“Ben öz azatlığıma Tanrı dedim
hagg dedim

Bir hükme bir fermana men başımı eğmedim”³² şeklinde ifade ettiği vatan, azatlık, sevgili... gibi bir değer bildiren üst kavramları, Tanrı kavramına eş kullandığı görülür. Ancak son dönem şiirlerinde din ve Allah kavramlarını inanç çizgisinde kullandığı da görülmektedir.³³ Fakat kendisinin de ifade ettiği gibi “islâmî duyguları bilgiden değil, ruhundan kanından süzülen şeylerdir.”³⁴ Şiiirlerinin yanı sıra milleti temsil eden biri olarak da çabalar, uyarır, yönlendirir. Milleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için çareler arar. Bölünen Türklüğü, kardeşliği birleştirmeye çalışır. Bu hallere düşmenin sebebi

³¹ Bahtiyar Vahapzâde, İnsan ve Zaman, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1964, s. 19

³² Vahapzâde, Ahı Dünya Fırlanır, Yazıcı, Bakü 1987, s. 14

³³ Vahapzâde, Seçilmiş Eserler, cilt 2, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1974, s. 13, Şenbe Gecesine Giden Yol, s. 224, Nagıl-Hayat s. 59 102, 105, 200, 215-216, 220 Aylı Geceler, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1958, s. 115

³⁴ Hüsniye Zal Mayadağlı, age. s. 312

olarak gösterdiği “benlik gütmeyi” Ben ben demeyi bırakarak ‘biz’e ulaşmayı telkin eder.

Menimizi Bizleşdirek
Elbeyaha savaştadır
Bir bedende ağıl, ürek!
Dedim bu zidd güdbeleri
Birleşdiren bir el gerek

Vuruşdurduğ biz “men”leri,
Calag etdig heyre seri
Bu barışmaz düşmenleri
Biz ne geder özleşdirek?
Gâh ona dön gâh buna dön!
Bes deyimli özsüzlüyün?
Bu belâdan hilas için
Özümüzü özleşdirek

Pusur bizi şer megamda
“Men” “men” dedik her megamda
Heç olmasa dar megamda

“Menimizi” bizleşdirek³⁵ Bu şiiri bireyden aşır, bütün milleti kuşatmaktadır.Tv. ve gazeteleri aracılığı ile de halka ulaşan şair, bir anlamda şiirlerinin özeti sayılan vatandaşlık kavramını sürekli diri tutarak, insanı, milleti bu düşünce etrafında inşa etmeye çalışır.

KAYNAKÇA

Garayev, Ş. Salmanov, ”Poeziyanın Kamilliyi”,Yazıcı, Bakü 1985

Mayadağlı, Hüsniye Zal, Bahtiyar Vahapzâde Hayatı ve Eserleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 1998

Fr. Paulhan, Ahlâkın Ahlâksızlığı, (çev. M. Naci Ecer), İstanbul 1946

Vahapzade Bahtiyar, Açılan Seherlere Selam, Yazıcı, Bakü 1979

_____,Ahı Dünya Fırlanır, Yazıcı, Bakü 1987

_____,Aylı Geceler, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1958

_____,Bir Ürekte Dört Fesil, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1966

³⁵ B. Vahapzâde, Vetendaş, Gençlik, Bakü 1994, s.155

- _____,Derin Gatlara Işıg, Yazıcı, Bakü 1986
- _____,E'tiraf Şeb-i Hicran, Azerbaycan Uşag ve Gençler Edeb. Neşriyatı, Bakü 1991
- _____,İkinci Ses, (Aktaran Yavuz Bülent Bakiler), Kültür Bak. Yay.Ankara 1991
- _____,İnsan ve Zaman, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1964
- _____,Nagıl-Heyat, Yazıcı, Bakü 1991
- _____,Özümlle Söhbət, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1985
- _____,Piyesler, Bakü 1980
- _____,Sadelikte Böyüklük, Yazıcı, bakü 1978
- _____,Seçilmiş Eserler, C.II, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1974
- _____,Şenbe Gecesine Giden Yol, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1991